t. LIII, numer tematyczny 2/2026 DOI: 10.5604/01.3001.0055.9660

SPOŁECZNE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE JAKO INSTRUMENT POLITYKI PAŃSTWA STYMULUJĄCY ROZWÓJ EKONOMII SPOŁECZNEJ W POLSCE

SOCIAL PUBLIC PROCUREMENT AS A STATE POLICY INSTRUMENT STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL ECONOMY IN POLAND

Tomasz Schimanek
ORCID: 0009-0004-2256-9289
Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce*
e-mail: tomeks@filantropia.org.pl

Abstract: Social public procurement (socially responsible public procurement) is an approach that involves taking social considerations into account when awarding public contracts. The European Union has been promoting this approach for over 20 years to support the achievement of various social policy objectives. Social public procurement employs solutions that allow for the consideration of social aspects provided for in EU public procurement law. Such mechanisms have been present in Polish law for nearly 17 years, and the state promotes their use in public procurement. Supporting the development of the social economy is one of the various objectives served by social public procurement. From the perspective of the Polish state, this is the most important goal. Examples of social public procurement in Poland to date have demonstrated its effectiveness in achieving this objective; however, the limited scale of its application remains a challenge. In addition to explaining the concept of social public procurement and the legal mechanisms that allow for the inclusion of social considerations, this article presents information on the current state of its implementation and offers recommendations for promoting its wider use as a tool to support the development of the social economy in Poland.

Keywords: social policy, social economy, public procurement, social public procurement

Author's affiliation: Academy for the Development of Philanthropy in Poland

Abstrakt: Społeczne zamówienia publiczne (społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne) to podejście polegające na uwzględnianiu aspektów społecznych przy udzielaniu zamówień publicznych. Unia Europejska upowszechnia stosowanie tego podejścia od ponad 20 lat, aby wspierać w ten sposób realizację celów unijnej polityki społecznej. W społecznych zamówieniach publicznych wykorzystywane są rozwiązania pozwalające uwzględniać aspekty społeczne przewidziane w prawie unijnym dotyczącym zamówień publicznych. W polskim prawie takie rozwiązania obecne są od 17 lat, a państwo promuje ich wykorzystanie przy udzielaniu zamówień publicznych. Jednym z kilkunastu celów, które pozwalają realizować społeczne zamówienia publiczne, jest wspieranie rozwoju ekonomii społecznej. Z punktu widzenia polskiego państwa jest on najważniejszy. Dotychczasowe przykłady wykorzystania społecznych zamówień publicznych w Polsce udowodniły, że służą one realizacji tego celu, ale problemem jest wciąż niewielka skala ich stosowania. W artykule, obok wyjaśnienia, czym są społeczne zamówienia publiczne i jakie rozwiązania prawne pozwalają uwzględniać aspekty społeczne, znajdują się informacje o obecnym stanie ich wykorzystania oraz rekomendacje dotyczące upowszechniania stosowania społecznych zamówień publicznych jako instrumentu wspierającego rozwój ekonomii społecznej w Polsce.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, ekonomia społeczna, zamówienia publiczne, społeczne zamówienia publiczne

* 00-590 Warszawa, ul. Marszałkowska 6/6, tel.: (22) 622-01-22, (22) 622-02-08, (22) 622-02-09, e-mail: arfp@filantropia.org.pl

SPOŁECZNE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE

Zamówienia publiczne to odpłatne umowy zawierane między podmiotem chcącym zlecić realizację usług, dostaw lub robót budowlanych finansowanych ze środków publicznych, określanym jako zamawiający, a ich wykonawcą. Zamówień udzielają przede wszystkim instytucje publiczne, a także inne podmioty działające w sektorach gospodarki ważnych z punktu widzenia państwa i/lub dysponujące środkami publicznymi i spełniające dodatkowe warunki określone prawem. Zamówienia to podstawowy sposób zlecania realizacji zadań publicznych podmiotom spoza sektora finansów publicznych, powszechnie wykorzystywany w Polsce i Unii Europejskiej. Zamówienia wiążą się z wydatkowaniem pieniędzy publicznych, dlatego zarówno na poziomie unijnym, jak i w poszczególnych krajach członkowskich, są przedmiotem regulacji prawnych. Fundamentem tych regulacji jest otwarta konkurencja w ubieganiu się o realizację zamówień publicznych. Zasada ta wynika z prawa unijnego i została sformułowana na gruncie polskiego Prawa zamówień publicznych (Pzp), które implementuje dyrektywy unijne dotyczące zamówień publicznych. Zgodnie z art. 16 pkt 1 Pzp zamówienia publiczne powinny być udzielane w sposób zapewniający zachowanie uczciwej konkurencji oraz równe traktowanie wykonawców. Zasada otwartej konkurencji ma zapewnić przejrzystość oraz racjonalne i zasadne wydatkowanie środków publicznych (Nowicki, 2017, s. 53–63).

Celem zamówień publicznych jest skuteczna, efektywna i terminowa realizacja zlecanych zadań, ale mogą one także służyć osiąganiu dodatkowych celów, istotnych z punktu widzenia polityk publicznych. Przemawia za tym przede wszystkim powszechność zamówień i ich skala. W całej Unii Europejskiej udziela się co roku kilku milionów zamówień publicznych, szacuje się, że ich wartość to około 2,5 biliona euro, czyli około 15 proc. łącznego PKB 27 państw członkowskich UE (European Parliament, 2026). W Polsce każdego roku udzielanych jest kilkaset tysięcy zamówień publicznych. W 2025 r. łącza wartość zamówień publicznych wyniosła prawie 600 mld zł, w tym udzielonych na podstawie Pzp – 350,2 mld zł, co stanowiło prawie 9 proc. PKB (UZP, 2026).

W 2004 r. Unia Europejska wprowadziła do prawa dotyczącego zamówień publicznych możliwości uwzględniania aspektów społecznych. Zakres wykorzystania tych możliwości jest stale poszerzany, a obecnie obowiązujące unijne dyrektywy dotyczące zamówień publicznych przewidują także możliwości uwzględniania aspektów środowiskowych i innowacyjnych. Od 2025 r. w Komisji Europejskiej i Parlamencie Europejskim toczą się prace nad zmianą obecnych dyrektyw unijnych dotyczących zamówień publicznych, także w kontekście zwiększenia znaczenia aspektów społecznych (European Parliament, 2025).

Podejście, w którym przy udzielaniu zamówień publicznych wykorzystywane są rozwiązania pozwalające uwzględniać aspekty społeczne, określane jest jako społeczne zamówienia publiczne (społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne). Społeczne zamówienia publiczne wspierają realizację celów polityki społecznej Unii Europejskiej i krajów członkowskich w zakresie:

- zatrudnienia i włączenia społecznego,
- propagowania godnej pracy,
- upowszechniania dostępności i projektowania dla wszystkich,
- zapewnienia przestrzegania praw socjalnych i pracowniczych,
- przestrzegania praw człowieka,
- upowszechniania etycznego handlu,
- świadczenia wysokiej jakości usług społecznych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych,
- wspierania działalności podmiotów ekonomii społecznej

oraz przyczyniają się do demonstrowania wrażliwości społecznej władz i zwiększania efektywności wydatków publicznych (*Kwestie społeczne*, 2021).

Raport opracowany przez Parlament Europejski w ramach procesu rewizji prawa unijnego dotyczącego zamówień publicznych zwraca szczególną uwagę na korzyści wynikające z realizacji zamówień publicznych przez podmioty ekonomii społecznej. Są to: specjalistyczna wiedza, silne powiązania lokalne i potwierdzona zdolność do świadczenia wysokiej jakości usług (European Parliament, 2025).

Komisja Europejska promuje społeczne zamówienia publiczne i zachęca do ich wykorzystywania m.in. poprzez poradnik pokazujący praktyczne zastosowanie rozwiązań pozwalających uwzględniać aspekty społeczne (*Kwestie społeczne*, 2011; 2021). Polska włączyła do swojego prawa większość proponowanych w dyrektywach rozwiązań, ma także własne regulacje dotyczące zamówień publicznych, które z uwagi na wartość nie podlegają dyrektywom unijnym. Polskie państwo promuje wykorzystanie społecznych zamówień publicznych przede wszystkim jako instrumentu służącego rozwojowi ekonomii społecznej.

Działania informacyjno-promocyjne mające zachęcać do stosowania społecznych zamówień publicznych prowadzone przez Komisję Europejską i rządy krajów członkowskich mają istotne znaczenie z dwóch powodów. Po pierwsze, rozwiązania przewidziane w dyrektywach unijnych w większości przypadków nie są obligatoryjne. To kraje członkowskie decydują, czy i w jakim zakresie je stosują. Jeżeli takie rozwiązania są dostępne w kraju członkowskim, to z reguły także mają charakter dobrowolny, tak więc ostatecznie to zamawiający sami decydują o ich wykorzystaniu. Warto więc ich do tego zachęcać. Po drugie, unijne dyrektywy dotyczą udzielania zamówień o wartościach większych lub równych tak zwanym progom unijnym. Wartości progów co dwa lata aktualizuje Komisja Europejska. Obecnie najniższa wartość progu na usługi i dostawy to 140 tys. euro, a na roboty budowlane to 5 404 tys. euro. W zamówieniach poniżej progów unijnych mogą być stosowane rozwiązania przewidziane w dyrektywach, ale kraje członkowskie mają możliwość wykorzystywania również własnych rozwiązań pozwalających uwzględniać aspekty społeczne, do czego zachęca Komisja Europejska. Zawsze jednak rozwiązania stosowane przez zamawiających muszą wynikać z obowiązującego prawa, unijnego i/lub krajowego, w przeciwnym razie zamawiający naraża się na zarzut nieuprawnionego ograniczania zasady konkurencyjności.

Dyrektywy unijne, a także regulacje krajowe, pozwalają uwzględniać aspekty społeczne na dwa sposoby. Pierwszy to wykorzystywanie gotowych rozwiązań, tak zwanych klauzul społecznych, które są przewidziane prawem. Ten sposób jest bardzo wygodny dla zamawiających, ponieważ nie muszą sami formułować warunków, które mają zastosować przy udzielaniu zamówienia, korzystają z bezpiecznych rozwiązań określonych w prawie. Drugi sposób to przewidziana w dyrektywach unijnych i/lub prawie krajowym możliwość uwzględnia aspektów społecznych, ale bez wskazywania konkretnych rozwiązań. Ten sposób jest trudniejszy dla zamawiających, ponieważ sami muszą formułować te rozwiązania, a dodatkowo pojawia się ryzyko, że zostaną one uznane za bezprawne ograniczenie konkurencyjności. Z tego też powodu w Polsce, a także w innych krajach unijnych, wykorzystywane są głównie klauzule społeczne, które są wygodne i bezpieczne dla

zamawiających. Stąd też dalsze rozważania koncentrują się przede wszystkim na wykorzystaniu klauzul społecznych.

W Polsce udzielanie zamówień publicznych o wartości od 170 tys. zł netto reguluje ustawa Prawo zamówień publicznych. Znajdują się w niej zarówno klauzule społeczne, jak i ogólne możliwości uwzględniania aspektów społecznych. Udzielanie zamówień o wartości poniżej 170 tys. zł netto nie podlega Pzp, ale musi być zgodne z zasadami określonymi w ustawie o finansach publicznych. Jedną z nich jest zasada konkurencyjności, sformułowana w sposób warunkowy: „art. 43. Prawo realizacji zadań finansowanych ze środków publicznych przysługuje ogółowi podmiotów, chyba że odrębne ustawy stanowią inaczej". Wyjątkiem od tej zasady są rozwiązania pozwalające uwzględniać aspekty społeczne znajdujące się w Pzp i innych ustawach. Pierwsze klauzule społeczne pojawiły się w Pzp w 2009 r., od 2016 r., w związku z wdrożeniem nowych dyrektyw unijnych, pojawiły się kolejne rozwiązania, które z pewnymi modyfikacjami zostały uwzględnione w obecnie obowiązującej od 2021 r. ustawie Prawo zamówień publicznych. Ustawa, oprócz klauzul wynikających z prawa unijnego przewiduje także inne rozwiązania, które można stosować w zamówieniach o wartości mniejszej niż progi unijne.

Wykorzystywanie aspektów społecznych nie zwalnia zamawiających od stosowania zasady proporcjonalności, wynikającej z dyrektyw unijnych i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE. Została ona uwzględniona w art. 16 pkt 3 Pzp. Zasada proporcjonalności w odniesieniu do społecznych zamówień publicznych oznacza, że zamawiający powinien przeanalizować możliwości zastosowania aspektów społecznych w odniesieniu do konkretnego przedmiotu i warunków realizacji zamówienia, uwzględniając realność zastosowania konkretnych rozwiązań i osiągnięcia korzyści społecznych oraz ewentualne konsekwencje uwzględnienia aspektów społecznych dla realizacji zamówienia oraz dla rynku potencjalnych wykonawców (Schimanek, 2023).

KLAUZULE SPOŁECZNE I INNE ROZWIĄZANIA UWZGLĘDNIAJĄCE ASPEKTY SPOŁECZNE, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM ROZWIĄZAŃ WSPIERAJĄCYH ROZWÓJ EKONOMII SPOŁECZNEJ

Część klauzul społecznych przewidzianych w polskim porządku prawnym w praktyce ułatwia realizację zamówień publicznych podmiotom ekonomii społecznej, dlatego uznawane są za instrument służący rozwojowi ekonomii społecznej (Schimanek, 2023). Preferowanie podmiotów ekonomii społecznej (PES) na gruncie zamówień publicznych wynika z dwóch kluczowych przesłanek. Pierwsza to realizowanie przez te podmioty celów istotnych z punktu widzenia polityki społecznej państwa. Druga to mniejsza konkurencyjność PES w stosunku do podmiotów rynkowych, wynikająca z realizacji przez nie celów społecznie użytecznych (Schimanek, 2023). Wspomniane cele społeczne realizowane przez PES, mające kluczowe znaczenie dla polityk publicznych, określone zostały w ustawie o ekonomii społecznej. Są to: reintegracja społeczna i zawodowa, tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczenie usług społecznych oraz rozwój lokalny. Ustawa określa również zamknięty katalog podmiotów ekonomii społecznej, do którego należą: organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, podmioty reintegracyjne (warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej, kluby integracji społecznej i centra integracji społecznej), spółdzielnie pracy, spółdzielnie produkcji rolnej, kościelne osoby prawne i ich jednostki organizacyjne prowadzące działalność pożytku publicznego, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego oraz spółki niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Podmioty ekonomii społecznej, po spełnieniu określonych w ustawie o ekonomii społecznej warunków, mogą ubiegać się o status przedsiębiorstwa społecznego nadawany przez wojewodę. Posiadanie statusu przedsiębiorstwa społecznego wiąże się z dodatkowymi uprawnieniami wynikającymi z ustawy o ekonomii społecznej.

Klauzule społeczne wykorzystywane jako ułatwienie dla podmiotów ekonomii społecznej to przede wszystkim: klauzula zastrzeżona, klauzula usługowa, klauzula rewitalizacyjna oraz zastrzeżenie dla spółdzielni socjalnych i przedsiębiorstw społecznych. Jako preferencja dla PES wykorzystywana jest także klauzula zatrudnieniowa oraz społeczne kryteria oceny ofert (Schimanek, 2023). Poniżej omówione zostały pokrótce rozwiązania stanowiące preferencje dla podmiotów ekonomii społecznej.

Zamówienie zastrzeżone, klauzula zastrzeżona (art. 94 Pzp). Ta klauzula pozwala zamawiającemu zastrzec udział w postępowaniu o zamówienie publiczne wyłącznie dla podmiotów spełniających łącznie dwa warunki: (1) są zakładami pracy chronionej, spółdzielniami socjalnymi lub innymi podmiotami, których głównych celem działalności lub działalności ich wyodrębnionych organizacyjnie jednostek, które będą realizowały zamówienie, jest społeczna i zawodowa integracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; (2) procentowy wskaźnik zatrudnienia osób należących do jednej lub więcej kategorii osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest nie mniejszy niż 30 proc. osób zatrudnionych u wykonawcy albo w jego jednostce, która będzie realizowała zamówienie. Przykładowe kategorie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym są wymienione w ustawie, ale nie jest to katalog zamknięty. To rozwiązanie jest przewidziane wprost w prawie unijnym. Klauzula ma charakter dobrowolny, zamawiający sam decyduje o tym, czy i kiedy ją zastosować, może również wybrać kategorie (jedną lub więcej) osób, których dotyczyć ma wskaźnik zatrudnienia. Klauzula stanowi warunek udziału w postępowaniu o zamówienie publiczne. Jej celem jest ułatwienie realizacji zamówień publicznych podmiotom, które prowadzą reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, także poprzez ich zatrudnienie. Zastosowanie klauzuli zastrzeżonej ogranicza możliwość złożenia oferty głównie do podmiotów ekonomii społecznej, mających cel reintegracyjny i osiągających określony w ustawie wskaźnik zatrudnienia osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. W praktyce najczęściej z tej klauzuli korzystają zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne, organizacje pozarządowe i inne przedsiębiorstwa społeczne. Zastosowanie klauzuli zastrzeżonej, podobnie jak innych klauzul społecznych, nie ogranicza terytorialnie możliwości ubiegania się o realizację zamówienia.

Zamówienie zastrzeżone na usługi społeczne, zdrowotne i kulturalne, klauzula usługowa (art. 361 Pzp). To rozwiązanie pozwala zamawiającemu zastrzec możliwość ubiegania się o realizację zamówienia tylko do podmiotów, które łącznie spełniają cztery warunki: (1) celem ich działalności jest realizacja zadań w zakresie użyteczności publicznej związanej ze świadczeniem zlecanych usług oraz społeczna i zawodowa integracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; (2) nie działają w celu osiągnięcia zysku, przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników; (3) struktura zarządzania nimi lub ich struktura własnościowa opiera się na współzarządzaniu w przypadku spółdzielni, akcjonariacie pracowniczym lub zasadach partycypacji pracowników, co wykonawcy określają w swoich statutach;

(4) w ciągu ostatnich 3 lat poprzedzających dzień wszczęcia postępowania o udzielenie zamówienia na usługi społeczne nie udzielono im zamówienia na podstawie tego przepisu przez tego samego zamawiającego. Mechanizm działania jest analogiczny, jak w przypadku klauzuli zastrzeżonej, tyle tylko, że wykonawca musi spełniać inne wymagania. Istotną różnicą jest także to, że w przeciwieństwie do klauzuli zastrzeżonej, którą można stosować bez względu na przedmiot zamówienia, klauzula usługowa może być wykorzystana jedynie w zamówieniach na świadczenie usług społecznych, zdrowotnych i kulturalnych (ich kody CPV określone są w ustawie). Klauzula ma charakter dobrowolny, wynika wprost z prawa unijnego. Ma trzy główne cele: (1) ułatwienie realizacji zamówień przez podmioty prowadzące reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i nie nastawione na zysk; (2) wspieranie tworzenia mechanizmów partycypacji pracowniczej; (3) uspołecznienie świadczenia usług mających istotne znaczenie dla obywateli. Zastosowanie klauzuli usługowej powoduje, że w praktyce o realizację zamówienia mogą ubiegać się głównie spółdzielnie socjalne i przedsiębiorstwa społeczne, bo one spełniają wymogi określone w klauzuli. Najczęściej to rozwiązanie stosowane jest przy zlecaniu różnego rodzaju usług opiekuńczych.

Wyłączenie stosowania Prawa zamówień publicznych przy zlecaniu zadań w zakresie rewitalizacji, klauzula rewitalizacyjna (art. 11 ust. 5 pkt 5 Pzp). Zgodnie z tym rozwiązaniem wyłączone z obowiązku stosowania Pzp są zamówienia udzielane przez gminę lub gminne jednostki organizacyjne organizacjom pozarządowym lub spółdzielniom socjalnym, spełniające łącznie następujące warunki: (1) przedmiot zamówienia należy do działalności statutowej wykonawcy lub udzielane jest ono w celu aktywizacji osób mających miejsce zamieszkania na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji; (2) przedmiot zamówienia dotyczy tylko usług lub robót budowlanych realizujących przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w gminnym programie rewitalizacji oraz wykonywanych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji; (3) wartość takiego zamówienia musi być mniejsza niż progi unijne. Oznacza to, że zamówienie spełniające powyższe warunki może być udzielone bezpośrednio lub z wykorzystaniem innych, przewidzianych prawem sposobów (np. w formie otwartego konkursu ofert), z zachowaniem wymogów określonych w ustawie o rewitalizacji. Klauzula ma charakter dobrowolny. Nie jest przewidziana w dyrektywach unijnych, stąd możliwość jej stosowania tylko w zamówieniach o wartości poniżej progów unijnych. Jej celem jest zwiększenie zaangażowania spółdzielni socjalnych i organizacji pozarządowych w realizację gminnych programów rewitalizacji, a poprzez to większe ich uspołecznienie.

Zastrzeżenie zamówienia dla spółdzielni socjalnych (art. 15a ustawy o spółdzielniach socjalnych). Klauzula ma charakter zastrzeżenia umieszczanego w warunkach udziału w postępowaniu, ale można ją stosować jedynie w zamówieniach o wartości poniżej 170 tys. zł netto, które nie podlegają Pzp. Stąd też została określona w ustawie o spółdzielniach socjalnych. Jej zastosowanie powoduje, że o zamówienie mogą ubiegać się wyłącznie spółdzielnie socjalne. Jest to rozwiązanie dobrowolne, a jego celem jest ułatwienie realizacji zamówień publicznych o mniejszej wartości przez spółdzielnie socjalne, a dzięki temu wspieranie reintegracji społecznej i zawodowej, która jest ustawowym celem każdej spółdzielni socjalnej. W praktyce klauzula jest wykorzystywana w różnych przedmiotach zamówień, w zależności od zakresu działania spółdzielni socjalnych.

Zastrzeżenie zamówienia dla przedsiębiorstw społecznych (art. 26 ustawy o ekonomii społecznej). Klauzula jest dobrowolna i ma charakter zastrzeżenia umieszczanego w warunkach udziału w postępowaniu, ale można ją stosować jedynie w zamówieniach o wartości poniżej 170 tys. zł netto, które nie podlegają Pzp. Celem zastrzeżenia jest wsparcie integracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych przez przedsiębiorstwa społeczne. Nie jest to klauzula przewidziana w dyrektywach unijnych.

Warunek zatrudnienia osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, klauzula zatrudnieniowa (art. 96 ust. 2 pkt 2 Pzp). Klauzula pozwala zamawiającemu zobowiązać wykonawcę, aby do realizacji zamówienia zatrudnił osoby należące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Katalog tych grup jest określony w przepisie i ma charakter zamknięty. Warunek zatrudnienia określony jest w opisie przedmiotu zamówienia. Zamawiający sam decyduje o zastosowaniu klauzuli, a także o tym, ile osób ma zostać zatrudnionych i do jakich kategorii osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, wymienionych w ustawie, mają one należeć. Wymóg zatrudnienia ma być spełniony w trakcie realizacji zamówienia, stąd też musi znaleźć się w umowie z wykonawcą. Oprócz tego w umowie zamawiający musi określić sposób kontrolowania spełniania warunków klauzuli oraz ewentualne sankcje z tytułu ich nieprzestrzegania. Wymogi określone w klauzuli potencjalnie może spełnić każdy wykonawca. Jej celem jest stymulowanie zatrudnienia osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i zwiększanie ich szans na rynku pracy. Jest to jednak w praktyce rodzaj preferencji dla podmiotów ekonomii społecznej, bo to one najczęściej zatrudniają osoby należące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które mają realizować zamówienie.

Społeczne kryteria oceny ofert (art. 242 ust. 2 pkt 2 Pzp). To nie jest klauzula społeczna, a możliwość uwzględnienia aspektów społecznych w kryteriach oceny ofert. Przepis nie precyzuje, jakie konkretnie aspekty mogą być uwzględnione, podkreśla jedynie, że mogą one w szczególności dotyczyć integracji zawodowej i społecznej. Kryteria pełnią rolę preferencji, za spełnienie których oferenci mogą otrzymać wyższą ocenę i zwiększyć swoje szanse na realizację zamówienia. Kryteria nie mogą dotyczyć właściwości wykonawcy, w związku z tym nie można w nich, np. preferować wprost podmiotów ekonomii społecznej. W praktyce dość często w kryteriach wykorzystywana jest klauzula zatrudnieniowa, ale jako preferencja. Oferent może zyskać dodatkowe punkty w ocenie, jeżeli zatrudni do realizacji zamówienia osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, co stanowi ułatwienie dla PES, które najczęściej takie osoby zatrudniają.

W Prawie zamówień publicznych przewidziane są także inne rozwiązania, niedotyczące podmiotów ekonomii społecznej. W praktyce wykorzystywane są najczęściej trzy klauzule społeczne: tak zwana etykieta społeczna, klauzula pracownicza i klauzula dostępności (Schimanek, 2023). Poniżej znajduje się ich krótka charakterystyka.

Etykieta społeczna (art. 104 Pzp). To rozwiązanie wywodzi się wprost z prawa unijnego. Polega na tym, że zamawiający może w opisie przedmiotu zamówienia postawić warunek, aby do realizacji zamówienia wykonawca wykorzystał towary mające etykiety (certyfikaty) społeczne. Potwierdzają one, że produkt został wytworzony zgodne z określonymi wymogami społecznymi, np. dotyczącym godnej pracy, niekiedy połączonymi także z aspektami środowiskowymi. Certyfikaty muszą spełniać określone wymogi, przede wszystkim muszą być dostępne dla wszystkich wykonawców z UE i EOG.

Celem tego rozwiązania jest zachęcenie producentów do przestrzeganie zasad godnej pracy czy sprawiedliwego handlu. Jest to klauzula dobrowolna, którą można wykorzystać także jako preferencję w kryteriach oceny ofert. W Polsce jest wykorzystywana najczęściej w stosunku do artykułów żywnościowych (kawa, herbata, cukier) posiadających certyfikat Fairtrade.

Warunek zatrudnienia na podstawie stosunku pracy, klauzula pracownicza (art. 95 Pzp). Ta klauzula została określona w oparciu o możliwości przewidziane w dyrektywach unijnych. Jest to wyjątkowe na gruncie polskim rozwiązanie, bo jako jedno z dwóch, ma charakter **obligatoryjny**. Zgodnie z klauzulą pracowniczą zamawiający musi przeanalizować przedmiot każdego zamówienia na usługi i roboty budowlane, udzielanego na podstawie Pzp, pod kątem czynności wymagających zatrudnienia na podstawie stosunku pracy zgodnie z Kodeksem Pracy. Jeżeli takie czynności występują, to zamawiający musi wskazać w dokumentacji postępowania rodzaj tych czynności i zażądać od wykonawcy lub podwykonawcy, aby do ich realizacji w ramach zamówienia zatrudnił pracowników na podstawie stosunku pracy. Jest to wymóg określony w opisie przedmiotu zamówienia. Ponieważ wymóg dotyczy realizacji zamówienia, to musi zostać określony w umowie, podobnie jak sposób kontrolowania jej wykonywania w trakcie realizacji zamówienia oraz ewentualne sankcje z tytułu jej nieprzestrzegania. Celem tej klauzuli jest zatrudnienie na podstawie stosunku pracy, przynajmniej na okres realizacji zamówienia, co przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa socjalnego pracowników i zwiększenie stabilności realizacji zamówienia.

Dostosowanie przedmiotu zamówienia do potrzeb użytkowników, w szczególności osób z niepełnosprawnością, klauzula dostępności (art. 100 Pzp). To rozwiązanie wywodzi się z prawa unijnego, ma charakter **obligatoryjny**. Zamawiający w przypadku zamówień udzielanych w oparciu o Pzp, których użytkownikami są osoby indywidualne, ma obowiązek dostosowania przedmiotu zamówienia pod kątem jego dostępności dla osób z niepełnosprawnością (oraz innych osób ze szczególnymi potrzebami) lub zastosowania projektowania z przeznaczeniem dla wszystkich użytkowników. Są to warunki określane w opisie przedmiotu zamówienia, które musi spełnić wykonawca. Chodzi o takie przygotowanie przedmiotu zamówienia, aby był on w pełni dostępny dla jego użytkowników. Przy czym zamawiający nie powinien określać jedynie ogólnego zobowiązania do dostosowania przedmiotu zamówienia, ale wskazać w opisie przedmiotu zamówienia konkretne wymagania w zakresie dostępności, wynikające z powszechnie obowiązującego prawa. Klauzula dostępności jest podstawowym sposobem realizacji obowiązku wynikającego z art.4 ust. 3 ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, zgodnie z którym w przypadku zlecania zadań publicznych zlecający ma obowiązek określenia warunków służących zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

W Prawie zamówień publicznych jest także jeszcze jedno rozwiązanie, które stymuluje wykorzystanie klauzul społecznych. Art. 83 Pzp wymaga, aby zamawiający przed wszczęciem postępowania o udzielenie zamówienia publicznego przeprowadził analizę potrzeb i wymagań, która ma uwzględniać m.in. możliwość zastosowania aspektów społecznych. Ale to rozwiązanie nie ma powszechnego charakteru, ponieważ obowiązek stosowania analizy dotyczy jedynie zamówień podlegających pod względem wartości postanowieniom dyrektyw unijnych.

SPOŁECZNE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE JAKO INSTRUMENT POLITYKI PAŃSTWA WSPIERAJĄCY ROZWÓJ EKONOMII SPOŁECZNEJ – DOTYCHCZASOWE DZIAŁANIA I STAN OBECNY

Przez ostatnie siedemnaście lat, od kiedy zamawiający mogą korzystać w Polsce z klauzul społecznych, przeprowadzono wiele działań służących promowaniu społecznych zamówień publicznych. Początkowo były one podejmowane przez środowiska związane z ekonomią społeczną, które wykorzystały w tym celu projekty finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego (Kaźmierczak, Petelczyc, Schimanek i Wójcik, 2018). Podmioty ekonomii społecznej, we współpracy z ówczesnym resortem pracy i Urzędem Zamówień Publicznych przygotowały w 2014 r. pierwszy w Polsce poradnik dotyczący stosowania klauzul społecznych (Schimanek i Kunysz-Syrytczyk, 2014). Z czasem działania informacyjno-edukacyjne podjęła także administracja rządowa. Kluczowe znaczenie miał w tym zakresie Urząd Zamówień Publicznych, który uwzględnił upowszechnianie klauzul społecznych, a także zielonych zamówień publicznych, w kolejnych krajowych planach na rzecz zrównoważonych zamówień publicznych. Zaowocowało to w praktyce szkoleniami i seminariami dla zamawiających, a także publikacjami dotyczącymi stosowania klauzul społecznych, w tym, wydanym w 2017 r., poradnikiem dotyczącym stosowania zrównoważonych zamówień publicznych (Ołdak-Bułanowska, Skowron i Węcławska, 2017).

Upowszechnianie stosowania klauzul społecznych, przede wszystkim jako instrumentu służącego rozwojowi ekonomii społecznej, zostało uwzględnione w strategiach dotyczących rozwoju kraju, m.in. w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego oraz w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej. W praktyce przełożyło się to głównie na aktywność informacyjno-edukacyjną Urzędu Zamówień Publicznych oraz ówczesnego resortu właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego. Upowszechnianie stosowania klauzul społecznych jako instrumentu wspierającego ekonomię społeczną włączyły także do programów rozwoju ekonomii społecznej samorządy regionalne. Działania realizowane w poszczególnych województwach także polegały przede wszystkim na organizowaniu spotkań, konferencji i szkoleń adresowanych do samorządów terytorialnych i podmiotów ekonomii społecznej. Niektóre regiony zorganizowały również doradztwo dla samorządów zainteresowanych stosowaniem klauzul społecznych oraz wydały informatory i poradniki w tym zakresie.

Rada Ministrów od 2015 r. wydaje zalecenia dla jednostek administracji rządowej dotyczące stosowania aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, podobne zalecenia wydają organy wykonawcze niektórych samorządów terytorialnych. Nieliczne samorządy, np. Częstochowa czy Warszawa poszły krok dalej i wprowadziły obowiązek stosowania klauzul społecznych, z możliwością odstąpienia od niego, o ile ma to swoje uzasadnienie (Schimanek, 2023). Rząd uwzględnił także upowszechnianie stosowania aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, w tym także tych, skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej, w Polityce zakupowej państwa na lata 2022–2025. Obecnie obowiązująca Polityka zakupowa państwa na lata 2026–2029 również uwzględnia działania upowszechniające społeczne zamówienia publiczne, głównie informacyjno-edukacyjne. Rząd podejmuje także działania, które zachęcają stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach udzielanych w ramach projektów finansowanych z funduszy unijnych.

Setki przeprowadzonych szkoleń, konferencji, spotkań, tysiące godzin doradztwa, dziesiątki informatorów i poradników przyniosły niewspółmierne do poniesionych nakładów efekty. Tak przynajmniej wynika z dostępnych danych, choć są one ograniczone, bo dotyczą głównie zamówień udzielanych na podstawie Pzp, tego rodzaju zamówienia monitoruje bowiem cyklicznie Urząd Zamówień Publicznych. Nie ma natomiast kompleksowych danych dotyczących zamówień o wartości poniżej 170 tys. zł, niepodlegających Pzp ani zamówień udzielanych w projektach finansowanych z funduszy unijnych.

Z projektu Sprawozdania Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych z funkcjonowania systemu zamówień publicznych w 2025 r. wynika, że w ubiegłym roku 4 938 zamawiających udzieliło 47 128 zamówień publicznych uwzględniających aspekty społeczne o łącznej wartości ponad 113 mld zł (UZP, 2026). Oznacza to, że z aspektów społecznych skorzystało 15,12 proc. wszystkich zamawiających, a liczba zamówień, w których wykorzystano aspekty społeczne stanowiła 24,74 proc. liczby wszystkich udzielonych zamówień publicznych. Tyle tylko, że zdecydowaną większość (ponad 90 proc.) zastosowanych rozwiązań stanowiły dwa rozwiązania o charakterze obligatoryjnym. Najczęściej (72,8 proc. wszystkich zastosowanych rozwiązań) była to klauzula pracownicza, względnie prosta w zastosowaniu dla zamawiających, rzadziej (17,78 proc. wszystkich rozwiązań) wykorzystana była klauzula dostępności, nastręczająca zamawiającym spore problemy w sformułowaniu odpowiednich warunków. Pozostałe rozwiązania, o których wykorzystaniu decyduje sam zamawiający, wśród których są klauzule skierowane do podmiotów ekonomii społecznej, stanowiły łącznie **9,41 proc.** wszystkich zastosowanych rozwiązań uwzględniających aspekty społeczne. Liczba zamówień, w których zamawiający skorzystali z aspektów społecznych z własnej woli stanowiła zaledwie **2,79 proc.** wszystkich udzielonych zamówień, co, po siedemnastu latach upowszechniania, nie wydaje się wynikiem satysfakcjonującym. Nie widać też w tym zakresie istotnego postępu w ostatnich latach. W 2018 r. liczba zamówień, w których wykorzystano aspekty społeczne stanowiła 20 proc. wszystkich udzielonych zamówień, czyli o 5 proc. mniej niż w 2025 r. (UZP, 2019). Ale ten pięcioprocentowy wzrost wynika głównie z częstszego wykorzystywania przez zamawiających rozwiązań obowiązkowych, bo udział zamówień, w których zamawiający skorzystali z rozwiązań dobrowolnych wzrósł nieznacznie, z 2,14 proc. w 2018 r. do 2,79 proc. w 2025 r.

Potwierdzają to dane GUS dotyczące stosowania klauzul społecznych przez jednostki samorządu terytorialnego (GUS, 2025). W 2023 r. 81,8 proc. samorządów terytorialnych zastosowało rozwiązania uwzględniające aspekty społeczne, ale 95,6 proc. z nich wykorzystało obowiązkową klauzulę pracowniczą, a 34,9 proc. obowiązkową klauzulę dostępności. Rozwiązania dobrowolne, w tym skierowane do PES, wykorzystał niewielki odsetek samorządów. Klauzulę zastrzeżoną – jedynie 3,2 proc. klauzulę usługową – 0,7 proc., zastrzeżenie dla spółdzielni socjalnych – 0,1 proc.

PODSUMOWANIE – REKOMENDACJE NA PRZYSZŁOŚĆ

Państwo polskie od 2004 r. realizuje politykę wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, wykorzystując instrumenty prawne, organizacyjne i finansowe (Kaźmierczak, Petelczyc, Schimanek i Wójcik, 2018). Istotną rolę w realizacji tej polityki, zgodnie z ustawą o ekonomii społecznej, odgrywają resort właściwy ds. zabezpieczenia społecznego oraz samorządy regionalne, wspierane przez sieć ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Instrumentem wykorzystywanym przez państwo, służącym wspieraniu rozwoju ekonomii społecznej miały być m.in. społeczne zamówienia publiczne. Ale klauzule społeczne skierowane do PES są wykorzystywane marginalnie, choć przykłady ich zastosowania, głównie przez samorządy terytorialne, potwierdzają, że mogą one stanowić skuteczny i efektywny sposób ułatwiania realizacji zamówień podmiotom ekonomii społecznej. Praktyka pokazała także, że przynosi to korzyści, zarówno PES, jak i samorządom terytorialnym oraz mieszkańcom, korzystającym z realizowanych zamówień (Schimanek, 2023).

Problemem jest wciąż niewielka skala wykorzystania klauzul społecznych skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej. Dowodzi ona, że dotychczas podejmowane działania służące upowszechnianiu klauzul społecznych nie były skuteczne. Potwierdzają to również opinie środowisk związanych z ekonomią społeczną oraz przedstawicieli samorządów terytorialnych formułowane w ramach dyskusji dotyczących wykorzystania klauzul społecznych w celu wsparcia rozwoju ekonomii społecznej. Takie dyskusje toczyły się w ostatnich latach m.in. w ramach XV Ogólnopolskich Spotkań Ekonomii Społecznej zorganizowanych w 2023 r. przez Stałą Konferencję Ekonomii Społecznej (OSES, 2023), Międzynarodowego seminarium eksperckiego na temat rozwoju ekonomii społecznej w Polsce i Europie (Seminarium, 2025) oraz Ogólnopolskiego Forum Ekonomii Społecznej (Forum, 2025), zorganizowanego w 2025 r. przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki wspólnie z partnerami społecznymi. Na podstawie tych dyskusji można określić główne przyczyny nieskuteczności dotychczasowych działań państwa służących upowszechnianiu stosowania klauzul społecznych skierowanych do PES:

- wciąż niewielka wiedza zamawiających na temat ekonomii społecznej, podmiotów ekonomii społecznej oraz korzyści wynikających z ich działalności;
- dobrowolność stosowania klauzul skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej, która powoduje, że są one wykorzystywane w niewielkiej skali, w przeciwieństwie do tych klauzul społecznych, które mają charakter obligatoryjny;
- brak spójnych, konsekwentnych i wiarygodnych działań rządu zachęcających do stosowania klauzul społecznych, opartych na przykładach ich wykorzystania przez jednostki administracji rządowej z resortem rodziny i KPRM na czele;
- brak rozwiązań prawnych, które skutecznie zachęcałyby zamawiających do wykorzystywania klauzul społecznych, w szczególności tych, skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej;
- wciąż niewystarczająca liczba PES, które byłyby w stanie realizować zamówienia publiczne, w szczególności w mniejszych gminach i powiatach.

Są to wnioski wynikające z praktyki, dotychczas brakuje bowiem badań i analiz przyczyn tak marginalnego wykorzystania klauzul społecznych przez polską administrację publiczną. Na podstawie przeprowadzonych debat można także sformułować rekomendacje dla rządu dotyczące działań, które umożliwiłyby zwiększenie skali stosowania klauzul społecznych jako instrumentu wspierającego rozwój ekonomii społecznej. Najważniejsze z nich to:

- przeprowadzenie zmian legislacyjnych dotyczących zamówień publicznych niepodlegających ze względu na wartość dyrektywom unijnym, które miałyby na celu skorygowanie istniejących klauzul społecznych, aby zwiększyć ich użyteczność oraz wprowadzenie nowych rozwiązań, na przykład zastrzeżenia dla organizacji pozarządowych, które są najliczniejszą grupą wśród podmiotów ekonomii społecznej, czy też rozciągnięcia obowiązku analizowania możliwości zastosowania

klauzul społecznych na wszystkie zamówienia udzielane na podstawie Pzp;
- szybkie wdrożenie do Pzp nowych dyrektyw unijnych dotyczących zamówień publicznych, które – wszystko na to wskazuje – będą zawierać nowe rozwiązania pozwalające uwzględniać aspekty społeczne;
- aktualizacja zaleceń Rady Ministrów dla administracji rządowej dotyczących stosowania aspektów społecznych ze szczególnym potraktowaniem podmiotów ekonomii społecznej, uwzględniająca nowe rozwiązania legislacyjne oraz prowadzenie szkoleń dla administracji rządowej w oparciu o zaktualizowane zalecenia;
- przygotowanie wytycznych rządu dla jednostek administracji samorządowej, dotyczących stosowania aspektów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów ekonomii społecznej, uwzględniających nowe rozwiązania legislacyjne oraz prowadzenie szkoleń dla administracji samorządowej w oparciu o wytyczne;
- wdrożenie w oparciu o GUS mechanizmu zbierania kompleksowych danych dotyczących stosowania klauzul społecznych przez administrację rządową i samorządową, obejmującego zamówienia udzielane na podstawie Pzp, małe zamówienia oraz zamówienia udzielane w projektach unijnych i publikowanie corocznych raportów prezentujących skalę i zakres stosowania społecznych zamówień publicznych przez administrację rządową i samorządową;
- przeprowadzenie szerokich działań edukacyjnych skierowanych do jednostek administracji rządowej i samorządowej dotyczących ekonomii społecznej;
- kontynuowanie działań służących wspieraniu rozwoju ilościowego i jakościowego podmiotów ekonomii społecznej, z uwzględnieniem środków krajowych oraz funduszy unijnych w nowym okresie programowania 2028–2034.

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/23/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania koncesji (Dz.Urz. UE L94 z 28 marca 2014 r. z późn. zm.).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE (Dz.Urz. UE L94 z 28 marca 2014 r. z późn. zm.).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/25/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, uchylająca dyrektywę 2004/17/WE (Dz.Urz. UE L94 z 28 marca 2014 r., z późn. zm.).

European Parliament, 2025. *Report on public procurement.* Committee on the Internal Market and Consumer Protection. Dostępny w: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0147_EN.pdf [Dostęp: 21.07.2026].

European Parliament, 2026*. EU public procurement legislation: Implementation and upcoming review.* Dostępny w: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2026/785688/EPRS_BRI(2026)785688_EN.pdf [Dostęp: 21.07.2026].

Główny Urząd Statystyczny, 2025. *Działalność JST związana z rozwojem ekonomii społecznej w latach 2017–2023).* Dostępny w: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6502/6/1/1/dzialalnosc_jst_zwiazana_z_rozwojem_ekonomii_spolecznej_w_latach_20172023.pdf [Dostęp: 21.07.2026].

Kaźmierczak, T., Petelczyc, J., Schimanek, T., Wójcik, S., 2018. *Ekonomia społeczna w Polsce. Bilans otwarcia 2018.* Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2010–2012, 2012. Urząd Zamówień Publicznych.

Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2013–2016, 2013. Urząd Zamówień Publicznych.

Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2017–2020,(2017. Urząd Zamówień Publicznych.

Kwestie społeczne w zakupach. Przewodnik dotyczący uwzględniania kwestii społecznych w zamówieniach publicznych, 2011. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

Kwestie społeczne w zakupach. Przewodnik dotyczący uwzględniania kwestii społecznych w zamówieniach publicznych. Wydanie drugie, 2021. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej,

Nowicki, H., 2017. Cele systemu zamówień publicznych. W: *Przedsiębiorcy w społecznej gospodarce rynkowej. System zamówień publicznych w Polsce*. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 497, 53–63.

Ołdak-Bułanowska, K., Skowron, M., Węcławska, A., 2017. *Zrównoważone zamówienia publiczne. Aspekty społeczne i środowiskowe w procedurze udzielania zamówienia w świetle nowelizacji ustawy Prawo zamówień publicznych*. Urząd Zamówień Publicznych.

Schimanek, T., 2023. *Aspekty społeczne w nowym prawie zamówień publicznych.* Wydanie II, Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych.

Schimanek, T., Kunysz-Syrytczyk, B., 2014. *Podręcznik stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych*. Instytut Spraw Publicznych.

Uchwała Nr 101 Rady Ministrów z dnia 31 marca 2026 r. w sprawie przyjęcia Polityki zakupowej państwa na lata 2026–2029 (M.P. 2026 poz. 413).

Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030" (M.P. 2020 poz. 1060).

Uchwała Nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej" (M.P. 2014 poz. 811 z późn. zm.).

Uchwała Nr 6 Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2022 r. w sprawie przyjęcia Polityki zakupowej państwa (M.P. 2022 poz. 125).

Uchwała Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020" (M.P. 2013 poz. 378 z późn. zm.).

Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020, z perspektywą do 2030 r. (M.P. 2017 poz. 260 z późn. zm.).

Urząd Zamówień Publicznych, 2019. *Sprawozdanie Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych z funkcjonowania systemu zamówień publicznych w 2018 r.* Dostępny w: www.gov.pl/web/uzp/sprawozdania-o-funkcjonowaniu-systemu-zamowien-publicznych [Dostęp: 21.07.2026].

Urząd Zamówień Publicznych, 2026. *Projekt Sprawozdania Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych z funkcjonowania systemu zamówień publicznych w 2025 r.* Dostępny w: www.gov.pl/web/uzp/projekt-sprawozdania-prezesa-uzp-z-funkcjonowania-systemu-zamowien-publicznych-w-2025-r [Dostęp: 21.07.2026].

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (t.j. Dz.U. 2026 poz. 48).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz.U. 2025 poz. 1483 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz.U. 2024 poz. 278 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2024 poz. 1411).

Ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz.U. 2026 poz. 793).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (t.j. Dz.U. 2025 poz. 806).

Zalecenia Rady Ministrów w sprawie uwzględniania przez administrację rządową aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, 2022. Dostępny w: https://www.gov.pl/attachment/bad5f07c-2047-4adf-8f95-8c2b108829a7 [Dostęp: 21.07.2026].